

RECENZE

**Hapla Martin. Lidská práva bez metafyziky: legitimita v (post)moderní době.
Brno: Masarykova univerzita, 2016, 156 s.**

Mám za to, že do novější české právní literatury uvedl téma metafyziky *P. Holländer* s odkazem na zdůvodňování lidských práv *R. Alexym* (viz níže). S *P. Holländerem* je spjata metafyzika i v jiném gardu: pro některé kritiky je součástí celé doktríny materiálního ohniska (jádra) ústav, jejímž je u nás *Holländer* svého druhu klasikem. Zatímco souboru otázek spojených s členitým tématem materiálního ohniska ústav byly zasvěceny hned tři v posledních letech vydané knihy, jejichž autory jsou *P. Molek*, *O. Preuss* a *M. Tomoszek*, k nimž je třeba dodat rovněž bohatou knižní a časopiseckou produkci slovenskou, téma prvně zmíněné bylo pojednáváno v menším rozsahu. Změnu v tomto ohledu znamená jak recenzovaná kniha *M. Haply*, tak jím iniciovaný loňský ročník brněnské konference „Weyrovy dny právní teorie“.

M. Hapla je mladým učitelem na brněnské katedře právní teorie a kniha o lidských právech je jeho disertační prací. Odhaduji, že u nás bývají v právních vědách obhájeny desítky disertací ročně, knižně jich však vychází jen menší část. Kvůli nedostatku peněz na podpoření publikace, která se obvykle komerčně nevyplatí, anebo proto, že vlastně nejsou tak moc kvalitní? Těžko říci. Každopádně *Haplova* disertační práce vyšla a je to dobře.

Sestává z úvodu, pěti kapitol a závěru, opírá se o velmi solidní přehled relevantních autorů, vesměs angloamerických, také však francouzských, německých a českých, jež se *M. Hapla* snaží organicky včlenit do svého výkladu, jakkoliv někdy v podobě spíše kusých reprodukcí, tzn. ve formě čtenářsky méně komfortní, náročné na dovtípení se významu postřehu.

V úvodu najdeme klíčovou postavu *R. Alexyho*, jehož teze o nezbytnosti metafyziky pro lidská práva se *Hapla* přidržuje, ale i citaci *F. Nietzscheho*, podle něž je metafyzika pokračováním teologie, ovšem ve světě, v němž je Bůh mrtev. Autor zde formuluje určité paradoxy: jedním z nich je, že v sekularizovaném světě je rozkvět lidských práv provázen mizením jejich náboženského základu, což vytváří prostor pro hledání alternativních zdůvodnění. Jiným je rozpor světů teorie a praxe, díky němuž nemá nárůst významu lidských práv v praxi adekvátní pandán v oblasti jejich teoretického zdůvodňování, a to také kvůli nedůvěře k metafyzickému myšlení. Zdá se mi, že poukazu na praxi je třeba rozumět tak, že jsou lidská práva důležitým nástrojem soudů či nevládních organizací, nevylučuje to však skutečnost milionů lidí žijících mimo dosah čehokoli, co nějaká lidská práva připomíná. Rozkvět lidskoprávní praxe je tak značně asymetrický.

Žijeme-li v době pozdně moderní či postmoderní, považuje *M. Hapla* za podstatné prozkoumání jejího vztahu k metafyzice. Tomu je věnována první kapitola. Z různých výměrů toho, co postmodernou je, vybírá tři základní znaky: ideu plurality, odklon od metafyziky a principiální nejistotu. Následně je zkoumá u různých myslitelů. Na metafyziku nahlíží značně nevládně – je orientovaná na esenci, substanci, první příčinu, představuje totalitu, statiku a nutnost, proti nimž postmoderna vyzdvihuje pluralitu, dynamiku a nahodilost. Náš autor si ovšem není jistý, zda postmoderní způsob uvažování i postmoderní společnost nejsou právě jen (?) dětmi blahobytu ohroženými ekonomickou a sociální krizí.

Druhá kapitola se věnuje pojmu lidských práv. Navzdory různosti jejich nahlížení z perspektivy různých společenských věd, ale vlastně i z perspektivy právní (právní filosofie, platné právo mezinárodní a vnitrostátní), se dají za jejich atributy považovat aspirace na universalitu a odvozování přímo z lidství. Zmíněna jsou přirozená práva jako práva neodvozená

z právních řádů, nýbrž naopak jsoucí jejich kritickým standardem. Pozitivizací se přirozená práva mění v lidská práva (zvláště mezinárodní právo) a v práva základní (zvláště ústavní právo). Občanská práva určují status občana. Snaha vnést do různých autorských pojetí řád vede *M. Haplu* k vytvoření jakési tripartice práva základní – lidská – přirozená, přičemž ta prvně zmíněná jsou čistě pozitivní, zatímco v lidských právech najdeme i prvky politické ideje a přirozenoprávního původu. Stát je představen jako možný narušitel i garant lidských práv, správně je kladena otázka po existenci jeho pozitivního závazku vytvářet předpoklady naplnění negativních svobod. Názor o stejné hodnotnosti sociálních, občanských a politických práv je prohlášen za dobře podložený, přesto se však upozorňuje na jejich odlišnost na pozadí referenční universality. Otázkou totiž je, nakolik může existovat společný standard celého lidstva. Není ostatně universalita jen velkým vyprávěním, jedním z těch, jimž se postmoderna tak trochu vysmívá? V dalším textu je universalita (či universalismus) pojednána subtilněji co do možných pojetí a úrovní (zvláště relativistický universalismus *J. Donnellyho*).

Ve třetí kapitole se pozornost soustřeďuje na vztah legitimacy a lidských práv. Historický exkurs k *Talleyrandovi*, který byl údajně prvním, kdo mluvil o politické legitimitě, by bývalo bylo dobré doplnit kontextem. Zatímco my legitimitu spojujeme s demokracií a lidskými právy, ve Francouzské revoluci byli legitimisty obhájci dynastie a monarchie z Boží milosti. Obsah pojmu legitimacy, tedy reference k tomu, co ospravedlňuje moc, vládu, právo, se změnil až během 19. století. Instruktivně jsou odlišeny přístupy k legitimitě na vstupu a výstupu, procedurální a hodnotové, deskriptivní a normativní. Opět jsou přivoláni mnozí významní autoři, a to jak k tématům legitimacy, tak i delegitimizace (nejen) lidských práv. Zmiňme jen *N. Luhmanna*, pro něž legitimita obnáší obecnou připravenost přijmout v rámci určitých hranic tolerance obsahově ještě neurčená rozhodnutí, nebo *F. Michelmana* píšícího o demokratické legitimizaci lidských práv, zatímco pro *J. Wintra* naopak lidská práva legitimizují demokracii.

Ve čtvrté kapitole přecházíme ke způsobům zdůvodňování lidských práv. *M. Hapla* vidí tři typy zdůvodňování lidských práv: odkazem na objektivní měřítko (Bůh, příroda, také však lidská důstojnost), přístupy konsensuální a welfaristické (lidská práva jako nástroje dosahování společensky akceptovaných účelů) a konečně pojetí moci a efektivit. Podrobněji se zabývá pojmem konsenzus (praktická shoda, praktický konsenzus, ve vztahu k čemu a kde). Co se lidské přirozenosti týče, ptá se, jak může založit subjektivní práva (faktičita a normativita). A také přemítá, jakého člověka vlastně máme na mysli. Např. kantovské poukazy na morální autonomii předpokládají rozumovou vyspělost, a ta souvisí se schopností volit mezi alternativami na základě rozpoznání následků. Kolik takových lidí vídáme? Anebo jde o to, že je za takové chceme považovat? Samostatná partie patří lidské důstojnosti, jež se právním konceptem stala až ve 20. století. Figuruje buď jako základ lidských práv, anebo jako jedno z lidských práv, což má své důsledky teoretické i praktické.

V páté kapitole je představen *R. Rorty* a jeho odmítnutí úsilí o zdůvodnění lidských práv. Podle *Rortyho* má význam rozvíjet lidskoprávní kulturu pěstováním citu, a nikoliv hledat jejich základ. Je ostatně skeptický k něčemu, jako je neměnná podstata a možnost jejího nalezení. Než hledat spojující podstatu lidských práv, respektive lidí vůbec, má význam spíše trivializovat odlišnosti.

V závěru *M. Hapla* podotýká, že zdůvodnění lidských práv hledáme kvůli pochybnostem o jejich platnosti. Žádné nebylo přijato bez výhrad, máme se tedy ptát dále? Universální lidská práva považuje za nutně metafyzická, za objekt víry, a nikoliv dokazování. Neměli bychom se ovšem obávat označit lidská práva za výtvar lidí, neboť to samo snižuje jejich hodnotu a účtyhodnost.

Nemyslím, že *M. Hapla* napsal pomyslnou tečku za velkou diskusí o podstatě a zdůvodnění lidských práv. Neměl ovšem ani takovou ambici. Místo toho poctivě přečetl mnoho důležitých textů, promyslel je, komentoval, položil nemálo otázek a mnohé z nich také zodpověděl. Určitě pomohl svým čtenářům zkoumanou problematiku lépe strukturovat a také je nasměroval k dalším autorům. A i kdyby nic jiného, dal svou knihou najevo, že je s ním v české teorii práva třeba nadále počítat. Co více od disertační práce chtít?

Jan Kysela*

Tauchen Jaromír. Práce a její právní regulace v Protektorátu Čechy a Morava (1939–1945). Praha: Wolters Kluwer, 2016, 480 s.

Obsáhlých monografií, které by poctivě a kompletně dokumentovaly a mapovaly vývoj jednoho jasně vymezeného právního odvětví v přesně datovaném historickém období, je mezi právněhistorickými publikacemi stále spíše poskrovnu. Jednou z výjimek z poslední doby je odborná kniha *Práce a její právní regulace v Protektorátu Čechy a Morava (1939–1945)* od *Jaromíra Tauchena*, která vyšla ve druhé polovině roku 2016 v nakladatelství Wolters Kluwer.

O právním dualismu v období protektorátu a souvisejících vybraných otázkách toho bylo napsáno již relativně dost, zejména po roce 1989. Autoři z řad právních historiků se dosud soustředili především na veřejné právo, státoprávní otázku a organizaci veřejné správy v protektorátu (např. *Pavel Maršálek, Pod ochranou hákového kříže*) či na problematiku tehdejšího rasového zákonodárství, které proniklo na území protektorátu z Německa a stalo se nástrojem pronásledování Židů i na našem území (např. *Helena Petrův, Zákonně bezpráví*).

Jaromír Tauchen si vybral za předmět svého zkoumání pracovní právo jako součást soukromého práva. Jak záhy zjistíme, ani pracovní právo tehdy nezůstalo ušetřeno rozsáhlých a pokřivujících ideologických zásahů. Právní regulace práce v období německé okupace dokonce obsahovala i normy vyložené represivní či podporující diskriminaci části obyvatel z důvodu jejich rasového původu. Rovněž právní dualismus a koexistence německého a protektorátního (českého) práva se do pracovního práva na území protektorátu v letech 1939 až 1945 silně promítaly.

Monografie o více než čtyři sta padesáti stranách je postavena především na archivních zdrojích, edicích archivních materiálů, dobových pramenech práva, memoárech a dobovém tisku a spíše jen doplňkově na sekundární literatuře. Hned v úvodu je proto třeba vyzdvihnout a ocenit, že kniha přináší fakta a poznatky z velké části dosud nepublikované. Autor je získal vlastním rozsáhlým archivním výzkumem. Hlavní text doplňuje téměř na každé stránce bohatým a pečlivě zpracovaným poznámkovým aparátem a odkazy na zdroje. V tomto směru se jedná o dílo vskutku průkopnické.

Na koncepčním pojetí i finálním zpracování knihy je zřejmé, že autor je zkušený publikující právní historik se zaměřením na německé a rakouské právní dějiny s těžištěm v historickém období nacionálního socialismu a rovněž na dějiny Němců v českých zemích. *Jaromír Tauchen* působí jako odborný asistent na katedře dějin státu a práva brněnské právnické fakulty. Vydaná monografie není prvním dokladem jeho erudice v oboru a kompetence v daném tématu. Publikoval již více odborných textů, ve kterých se věnoval mimo jiné vývoji

* Doc. JUDr. Jan Kysela, Ph.D., Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Kancelář Senátu. E-mail: kyselaj@prf.cuni.cz.